

Boek van de maand

Evangelicale theologie

H.J. Boiten

Er verschijnt veel evangelicale theologie. Een voorbeeld is het nieuwe Jezus-boek van dr. Arie Zwiep, docent Nieuwe Testament aan de Evangelische Hogeschool te Veenendaal. In dit boek verzamelde Zwiep een aantal artikelen die hij in de afgelopen tien jaar schreef. Door al die artikelen ziet hij een rode draad lopen: ‘Jezus en het heil van Israëls God’. Dat werd de titel van het boek. Zwiep wil zich in dit ‘Jezus-boek’ niet meten met de grote vier: De Jonge, Den Heyer, Kuitert en Van de Beek. Misschien is dat terecht. Maar mij ontgaat, waarom juist deze namen tot de ‘grote vier’ behoren, en niet bijvoorbeeld J. van Bruggen met studies als CHRISTUS OP AARDE en HET EVANGELIE VAN GODS ZOON. Moet je van het schriftkritische hondje gebeten zijn om echt mee te tellen?

Jezus de Mensenzoon

In zijn eerste artikel gaat Zwiep in op de vraag ‘wie is Jezus?’ aan de hand van de teksten over de Mensenzoon. Hoe komt die uitdrukking voor in het Nieuwe Testament? Hoe dachten de vroege kerk en het vroege jodendom? Wat betekent het onderliggend Aramees? Zijn conclusie is dat de aanduiding *Zoon des mensen* zich laat verklaren vanuit een dubbele achtergrond: het Aramese idioom en Daniël 7:13. Vanuit die eerste achtergrond van het Aramese idioom is de uitdrukking geen aanduiding van hoogheid, maar betekent het gewoon ‘de mens’. Tegen de achtergrond van Daniël 7 gold de aanduiding Mensenzoon voor Jezus als een hoogheidsaanduiding. Zwiep voegt aan zijn conclusie toe, dat het geforceerd is alle teksten over de Mensenzoon over één kam te scheren. Vanuit de context moet je uitmaken óf je in aansluiting op Daniël 7 met een hoogheidstitel te maken hebt óf dat er sprake is van gangbaar Aramees taalgebruik.

Twee vragen kwamen bij mij op. Ten eerste: waarom zou je er een dilemma van maken, alsof de betekenissen elkaar uitsluiten en je een keuze moet maken: óf een hoogheidstitel óf gangbaar Aramees spraakgebruik? Waarom niet én én? De Aramese uitdrukking ‘bar-nasa’ was in Jezus’ dagen een heel gewoon woord voor mens. Jezus is toch mens (geworden). Én tegelijk is het een hoogheidstitel die Jezus betreft op Zichzelf: ge zult de Zoon des mensen zien, gezeten aan de rechterhand der Macht en komende op de wolken van de hemel. In plaats van óf óf geef ik het én én in overweging.

Mijn tweede vraag raakt de manier waarop Zwiep de Bijbel ziet. Misschien lees je er gemakkelijk overheen. In een nootje bespreekt Zwiep een indeling van de uitdrukking Mensenzoon in drie categorieën bij Hahn in zijn boek HOHEITSTITEL. Zwieps tegenargument tegen die indeling van Hahn is: die indeling is echter gebaseerd op de huidige tekst van de evangeliën en houdt onvoldoende rekening met de complexe voorgeschiedenis ervan. Moet ik dit nu als een knieval ervaren voor een vorm van bijbelkritiek, die uitgaat van allerlei hypothetische bronnen? Wat is er mis mee, dat iemand uitgaat van de huidige tekst van de evangeliën? Het Evangelie heeft gezag, een hypothetische bron niet.

Een andere opmerking van Zwiep illustreert dat. Sprekend over Jezus zegt Zwiep dat je Jezus leert kennen onder meer uit zijn daden. Wat zijn dat dan voor daden? Jezus vergeeft namens God de zonde. Hij overtreedt opzettelijk bepaalde geboden. Moedwillig en met een zekere regelmaat overtreedt Hij het sabbatgebod (p. 7,17). Is dat vol te houden in het licht van het geheel van de Schrift? Jezus kwam toch niet om de wet te overtreden, maar om die tot en met de tittel te vervullen. Hij is zelf zonder schuld en zonder smet. Waarom zou je de eenheid van bron en de eenheid van inhoud van de Bijbel loslaten? In plaats van Jezus te leren kennen, werp je blokkades op.

Koninkrijk en paradijs

Interessant is Zwieps artikel over 'Jezus en de komst van het Koninkrijk Gods'. In de evangeliën tekenen zich twee lijnen af: het koninkrijk als een toekomstig gebeuren én het koninkrijk als een tegenwoordige realiteit. Vergelijk 'uw koninkrijk kome' (Mat. 6:10) met 'het Koninkrijk Gods is bij u' (Luc. 17:21). Zwiep sluit zich aan bij de brede consensus, dat Jezus sprak over beide. Hij wijst op het profetisch perspectief. Achteraf wordt duidelijk, dat het gaat om iets dat zich gefaseerd ontwikkelt, namelijk via opstanding, hemelvaart, uitstorting van de Heilige Geest en wederkomst. Jezus liet zien in woord (gelijkenissen) en daad (wonderen, genezingen) hoe het later wordt.

Met de suggestie dat gesproken wordt over het koninkrijk 'der hemelen' om de Godsnaam te vermijden of te vervangen, stem ik niet geheel in. Jezus zelf spreekt immers over het koninkrijk Gods (Luc. 10). Zou Jezus de naam van zijn God willen vermijden?

In een artikel over Jezus en het paradijs onderscheidt Zwiep drie manieren om over het paradijs te spreken: het aards paradijs, de hof van Eden uit de begintijd, het tegenwoordige paradijs verborgen in de hemelse wereld en het toekomstige paradijs. Wie nu denkt dat het telkens over hetzelfde paradijs gaat, vergist zich. In geen van de gevallen waar in het Nieuwe Testament het paradijs genoemd wordt, is gedacht aan de letterlijke hof van Eden uit Genesis 2 (p. 45). Bij Paulus en Jezus wordt het paradijs in de hemelse wereld gelokaliseerd. Jezus, Paulus en Johannes sluiten zich bij hun spreken over het paradijs aan bij gangbaar joods gedachtegoed in het kader van een wereldbeeld dat het onze niet meer is.

Ik vind dat een wat armoedige conclusie. Ik ervaar hier het joods gedachtegoed en het andere wereldbeeld als een inbreker die ervandoor gaat met de eenheid van inhoud van de Bijbel.

Blijkbaar raak je dan gemakkelijk ook de eenheid van het paradijs kwijt (de tegenwoordigheid van God en zijn troon). In Zwieps opvatting raakt het paradijs verbrokken.

Opstanding en hemelvaart

Niet de hemelvaart is de intronisatie van Jezus, maar zijn opstanding, aldus een gangbare Messiaanse duiding. Op de dag van de opstanding bestijgt Jezus de hemelse troon, zit Hij aan de rechterhand van God (p. 53). Zijn verschijningen komen dan ook uit de hemelse heerlijkheid. Maar hoe zit het dan met Lucas (Hand. 1)? Is dat geen afwijkende, tegenstrijdige visie door juist niet de opstanding, maar de hemelvaart als het moment van Jezus' verhoging te markeren? Maar Zwiep vindt de opvatting dat Lucas de verhoging loskoppelt van de opstanding en naar de hemelvaart verlegt, niet goed vol te houden. Ook Lucas beschouwt opstanding en verhoging als één gebeuren en laat dit niet samenvallen met hemelvaart, aldus de analyse van Zwiep.

Hoe kom je dan achter de oorspronkelijke bedoeling van het 'hemelvaartsverhaal'? Zwiep stemt volledig in met de vormkritische classificatie van het hemelvaartsverhaal als een 'Entrückung, dat wil zeggen een lichamelijke opname in de hemel aan het einde van iemands leven zonder dat de dood er tussen treedt' (p. 57). Zwiep wil wijsheid putten uit de denk- en belevingswereld van het jodendom en de vroegchristelijke kerk, de context waarin Lucas zich beweegt. Zijn conclusie is, dat hemelvaart geen verlengstuk van de opstanding is, ook niet het moment van de verhoging, maar een voorbode van de parousia (terugkeer).

Ik signaleer, hoe bij Zwiep uit het hemelvaartsverhaal (is het volgens Zwiep geen *geschiedenis*?) de troonsbeklimming is weggebroken. Ook vraag ik: hoe kun je Christus' unieke hemelvaart in zo'n algemene categorie onderbrengen: 'zonder dat de dood er tussen treedt'? Daarom stel ik opnieuw de vraag: lopen hermeneutische keuzes in de weg? Vormkritische classificatie en contextuele belevingswereld krijgen prioriteit ten koste van de eenheid van de Schrift.

Veel variatie

Vele onderwerpen komen in korte verkenningen aan de orde. Wat betekent het woord 'evangelie'? Eerst is evangelie boodschap en verkondiging, pas later ontstaat de betekenis evangelieboek (p. 71). Wat betekent het begrip de 'wederoprichting aller dingen' in Handelingen 3:21? Bij zijn terugkomst keert Jezus terug op aarde om alles wat kapotgemaakt is, te herstellen (p. 78).

Opvallend is de wijze waarop Zwiep de nieuwe kijk op Paulus bespreekt. Paulus is bekend, maar dat kan ook een hindernis zijn. 'Dat is vooral een handicap voor wie van jongs af met de bijbel is opgegroeid. Ook voor hen die de brieven van Paulus bewust of onbewust lezen door de bril van de Reformatie' (p. 80). In een boekrevue passeren namen als H.N. Ridderbos, E.P. Sanders, J.D.G. Dunn, N.T. Wright, P. Stuhlmacher, C.H. Talbert, T.E. van Spanje, C.J. den Heyer, J. van Bruggen, S. Janse. Dé grote les is, dat je moet oppassen voor vanzelfsprekendheden (p. 92). Ik blijf zitten met de vraag: wie levert volgens Zwiep een goede leesbril?

Dan volgt een bespreking van het thema 'Gods gerechtigheid' in Romeinen 1:17. Actueel is de bespreking van de verhouding tussen Jezus en de engelen in de brief aan de Hebreeënen. Er wordt vandaag de dag nog net zo plastisch en realistisch over de engelenwereld gedacht en gesproken als dat in de eerste eeuw van onze jaartelling het geval was (p. 113).

Een groot aantal hedendaagse nieuwtestamentici is van mening dat de eerste brief van Petrus niet door Petrus geschreven is. Zwiep bespreekt enkele argumenten. Kan een eenvoudige visser als Petrus zulk voortreffelijk Grieks schrijven? Wat is de historische plaats van de vervolgingen? In de brief lees je dat aan uw broederschap in de wereld hetzelfde lijden wordt toegemeten. Anders dan bij de tweede brief van Petrus handhaaft Zwiep bij de eerste brief het auteurschap van Petrus (p. 116, 124). Hij laat ook zien dat Petrus weliswaar geen echo is van Paulus, maar dat er wel goede argumenten zijn voor de eenheid van de apostolische prediking.

Het laatste opstel gaat over de vraag wie de koningen en het beest zijn uit Openbaring 17:10 en 11.

Slotopmerkingen

Er is van dit boek veel goeds te zeggen. Intrigerende thema's worden met een grote kennis van zaken opgepakt, en uitermate helder en beknopt verwoord. De confrontatie ontbreekt niet. Telkens worden met argumenten en tegenargumenten allerlei denkbeelden uit de bijbelkritiek getoetst. Het boek leest plezierig en de auteur kent de literatuur tot op vandaag.

Toch blijkt diezelfde bijbelkritiek een plekje te krijgen in het theologiseren van de auteur.

Waarom niet uitgaan van de huidige tekst van de Bijbel, maar wel van hypothetische bronnen?

Waarom de eenheid van doel en inhoud van de Bijbel loslaten, en deeltteksten verzelfstandigen?

Dat bevordert niet een goede uitleg, maar belemmert die.

Is het dan niet nodig om studie te maken van de context van de lezers en hoorders toen, van de Umwelt van het Oude en Nieuwe Testament, van het jodendom tussen het Oude en Nieuwe Testament? Ja, natuurlijk kunnen allerlei gegevens van buitenaf verhelderend werken. Maar je overschrijdt een grens, wanneer je bijbels spreken verklaart vanuit gangbaar joods gedachtegoed in het kader van een wereldbeeld dat het onze niet is. Je moet de Umwelt niet gebruiken om een bijbelse tekst te pressen, aan te passen of te bagatelliseren. Dan overschat je die gegevens.

Waarom niet uitgaan van de huidige tekst van de evangeliën en van heel de Schrift?

N.a.v. Arie Zwiep, JEZUS EN HET HEIL VAN ISRAËLS GOD. VERKENNINGEN IN HET NIEUWE TESTAMENT, uitg. Boekencentrum, Zoetermeer, 2003. 171 pag. ISBN 9023913604. Prijs €16,90.